Liber Memorialis.

Ecclesiae Stī Hadriani

in Handzaeme.

†

TOT CHRISTELIJK AANDENKEN
aan
ereerwaarde Heer JOZEF DELBAERE
TUURDER DER ZUSTERS VAN MARIA TE IZEGEM
Ridder in de Leopoldsorde
Ridder van het Erelegioen - Frans Oorlogskruis

oren te Poperinge	10 April 1881
ster gewijd	1904
erpastor te Koksijde	1906
uurder der Dames van het H. Hart te Oostende	1907
cipaal van het College te Veurne	1910
or te Handsame	1928
rust te Oostende	1937
uurder der Zusters van Maria van em, te Izegem, Instituut de Pelichy	1939
vruchtig in de Heer ontslapen te em, tijdig voorzien van de Heilige amenten	8 April 1954

iester zijn is vooral offeren, genademiddelen uitdelen nderrichten; raadgeven, sterken en troosten, vader van zielen; een andere Christus zijn onder de sen.

Wat zal ik de Heer terugschenken voor alles wat Hij egeven heeft!„

le en rijke gaven had hij van de Heer ontvangen geest en hart. Een scherpe, brede en klare geest, die dreef naar studie en echt weetgierig hield tot op gevorderde leeftijd; vandaar ook zijn grote belang-ng voor onderwijsproblemen en zijn grote trek om e blijven onderwijzen spijts zijn ouderdom en ziekte. sterke, taaie wil in het uitwerken van gerijpte plan-n dienst van zijn priesterwerk.

Een hart dat rechtuit was, met liefde voor de waarheid en geen onrecht kon dulden; maar dat ook zo echt mee-voelend kon zijn tegenover elke nood of lijden, en zich uitte in een echte drang om raad te geven. Een hart met een sterke, mannelijke liefde tot O. L. Heer - speciaal onder de vorm van een zeer grote godsvrucht tot het H. Hart - doorheen alle wederwaardigheden van 't leven.

Zo had hij het zelf - nuchter, zakelijk als hij was - neergeschreven om voor te bidden bij hem, als hij zelf niet meer zou kunnen: "Jezus, ik ben toch Uw priester, blijf bij mij als het duister wordt. Jezus, ik zocht U als student op 't college; ik vond U als priester altijd en overal tijdens mijn lang priesterleven... Neem mij nu bij U voor eeuwig„.

Mijn Eerwaarde Broeder en Zuster en beste Schoon-zuster, ik dank U voor uw grote genegenheid; gij vooral mijn broeder-priester met wie ik zoveel vertrouwelijke uren doorbracht om de grote steun gedurende die laatste weken.

Eerwaarde Zuster, U hebt mij niet materieel kunnen bijstaan op mijn sterfbed, maar uw gebed was mij een steun.

Beste Familieleden, dank om uw bekommernis met mij in die ziektedagen; en gij mijn kleinneefjes en nichtjes, bij het lezen van de gedachtenissen van uw eerste com-munie denkt dan even aan mij.

"Eerwaarde Zusters en kinderen: O. L. Heer heeft mij mijn laatste jaren laten doorbrengen in uw midden. 't Was een zegen, voor dewelke ik Hem dikwijls dankte. Mocht O. L. Heer u overvloedig zegenen. Weest mij soms indachtig in uw prachtige kapel, waar we Hem samen zochten en vonden; ook wel eens aan 't bloe-menpark bij het beeld van het H. Hart„.

Akten van Geloof, Hoop, Liefde en Berouw.

De Familie, de Zeereerwaarde Moeder-Overste, de Zusters van Maria te Izegem danken U voor gebeden en deelneming.

GEBED

Verleen, smeken we o Heer, dat de ziel van uw dienaar, K a r e l, Priester, dien Gij tijdens zijn verblijf in deze wereld, met heilige gaven hebt toegerust, in de hemelse woonplaats zich steeds in glorie verheuge. Door Christus onze Heer. Amen.

Om uw gebeden en blijken van deelneming in de rouw,
danken U

Mijnheer Alfons VANKEMMEL-STRAGIER, kinders en klein-kinders,
De kinders en kleinkinders van wijlen Mijnheer en Me-vrouw Hector VANKEMMEL-DEMEULENAERE,
Juffrouw Renilde VANKEMMEL,
Mijnheer Remi VANKEMMEL-WYFFELS, kinders en klein-kinders,
Mevrouw Ernest STRAGIER-VANKEMMEL, en kinders,
De Familiën VANKEMMEL-VERSCHOORE.

Druk. Desimpel-Vanden Bulcke, Moorslede - Tel. 239

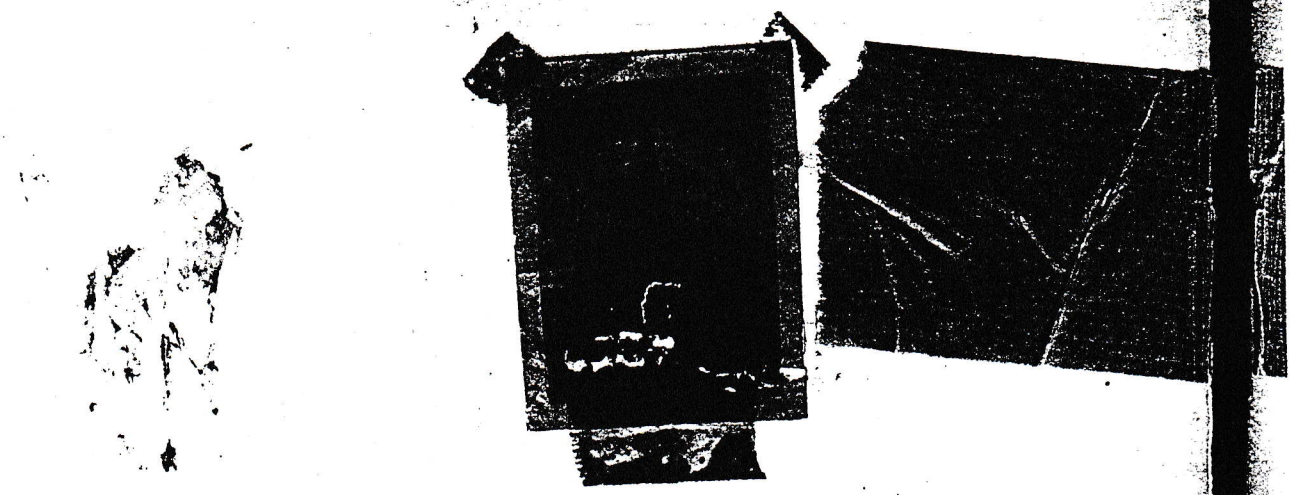

Nouveau Messager intellectuel Brux. 1924

HANDZAEME (paroisse du doyenné de Thourout).

Le seul monument qui existait dans cette commune, (3200 habitants) était l'église, dédiée à St Adrien, un des plus beaux édifices de la Flandre; elle avait été restaurée et agrandie de deux travées en 1885. L'enlèvement du badigeon et du platrage à l'intérieur, en avait fait un vrai bijou, surtout par une unité, dont peu d'églises peuvent témoigner.

Ce bâtiment simple se composait d'un parallèlogramme terminé par une abside. Il était flanqué d'un polygone en retraite ayant à hauteur d'homme une rangée d'arcs ogivaux simulés, surmontés d'une autre rangée d'arcs plein cintre trilobés et également simulés. Le tout était couronné d'une petite flèche octogone, dont les arêtes étaient ornées de nombreux crochets à volutes. L'amortissement consiste en une sorte de petit gable cylindrique.

(1) Gids door de Vlaamsche slagvelden, door J. De Witt.

La tour qui se dressait au centre était hexagone et à fenêtres ogivales tiers-point, surmontées à la naissance du toit d'arcatures ogivales, reposant sur des corbeaux. Le toit à six levants était surbaissé.

Il est difficile de déterminer exactement l'époque de la construction de cette église. La partie la plus ancienne, celle du porche, en *opus incertum*, paraît être de l'époque romane, le vaisseau, la tour et la tourelle, bâti en briques, avec percement en pierre, devaient appartenir au commencement du XVe Siècle. (1)

Parmi les objets d'art l'église d'Handzaeme conservait une toile, attri-

Aanteekeningen van Geschiedkundige Gebeurtenissen in de Parochie van St Hadrianus Handzaeme gedurende den Oorlog 1914-1918.

I De parochie van St Hadrianus te Handzaeme (Bisdom Brugge) is gelegen in de provincie West-Vlaanderen, bestuurlijk arrondissement Dixmuide, rechterlijk arrondissement Brugge, kant en dekenij Thorhout. De vaart van Handzaeme zoo dikwijls in de oorlogsgebeurtenissen vermeld, deelt de parochie in tweeën van West naar Oost. Die vaart, ook Krekelbeek genoemd, is van weerskanten omzoomd met broeken, lage weiden, die gemakkelijk overstroomen. Ook stond een groot deel dier weiden gedurende de vier oorlogsjaren onder water. De vaart met de broeken vormt alzoo een uitstekende borstweer tegen een oprukkend leger. Zoo kon de vijand hier op het einde van den oorlog nog verscheidene dagen tegen de oprukkende Belgen stand houden.

II De eerste weken van den oorlog verliepen rustig op deze rustige parochie. Het gemeentebestuur, zoowel als de bevolking koesterde de hoop dat deze streek, dan nog ver van 't oorlogstooneel gelegen, zou van vijanden vrij gebleven zijn. Derhalve schenen bijzondere maatregelen overbodig. Naderhand wanneer het gevaar nakender werd, liet Eerw. Heer Pastoor de kostelijke remonstrant uit den Spaanschen tijd (geschat op een weerde van 5000 fr.) alsook eenen kelk van hetzelfde tijdstip, te zamen met weerdepapieren in de kelders der pastorij inmetsen.

III Met waren moed ontvingen de soldaten het schielijke oproepberel. De droefheid van het afscheiden van den ouderlijken haard werd getemperd door de hoop dat onze dappere legers den vijand gingen tegenhouden en dat weldra de oorlog zou eindigen. Onder onze jongelingen waren twee: Arthur Farasyn en Gustaaf Vanhooren die aanstonds vrijwillig in 't leger dienst namen.

IV Onder de burgerlijke bevolking waren die eerste dagen van den oorlog dagen van verslagenheid. Over het algemeen nogthans namen de inwoners de beproeving op als Christenen betrouwende op God en baden rustig den Heer den oorlogsgeesel af te keeren. Jeer

dan vroeger werd in de week het H. Sacrificie der Mis bijgewoond. Bijzonderlijk de wekelijksche dienst voor de soldaten was eene gelegenheid, waarop het volk, in liefde voor het vaderland den Heer kwam bidden om verlossingen om lafenis voor de gevallen verdedigers van 't Vaderland. Met den 2en Zondag van Oogst werden vergaderingen en Congregatiën geschorst en werd eene bedevaart ingericht naar Wercken waar de ommegang van O.L.V. van de 7 Weeën gedaan werd, vier honderd personen ten minste namen er deel aan, zoodanig dat bij 't einde van de bedevaart de parochiale kerk van Wercken op verrena al het volk niet kon bevatten. Sedert dien werd iederen Zondag, zoolang de parochie vrij bleef, eene openbare bedevaart gedaan nu eens naar Wercken, dan eens naar het aloude kruis van Amersvelde (een wijk een halve uur van de dorpplaats gelegen), dan wederom naar de kapellen op de Kruisstraat (een andere wijk even ver van de dorpplaats). Het was ook treffend s'avonds de bewoners der verscheidene wijken na hun werk te zien bijeenkomen, bij het een of het ander kapelletje en daar te zamen uit eigen beweging den rozenkrans bidden. Zoo deden bijna dagelijks de bewoners van Kruisstraat, Muishoek en Amersvelde. Ook de zusters deden verscheidene bedevaarten met de kinders der scholen naar Wercken en het kapelleke aan 't huis van Hip. Ampe, burgemeester. Ook in hunne godsvrucht tot het H. Sacrament zochten de parochianen troost en sterkte. Voordien was het getal communiën maandelijks omtrent 5000; gedurende iedere der maanden Oogst en September werden ongeveer 8.000 communiën uitgedeeld. De talrijke bezettingen in en sedert October brachten een grooten slag aan de openbare godsdienstoefeningen.

Groote opschudding verwekte in 't begin van September de aankomst van een 70-tal vluchtelingen uit Mechelen. Hareloos werden zij aan de statie afgelost. Maar weldra had de christene liefdadigheid in het noodige voorzien: eten werd bijgebracht, bedden en beddegoed door de welhebbenden bezorgd en eer het avond was, waren de ongelukkigen ingericht in de lokalen der knechtenschool (1e was immers verlof): eene slaapzaal voor de mannen, eene voor de vrouwen en de kleine kinders en eene woonplaats. Eenige dagen later nieuwe opschudding, ditmaal

meer schrikwekkend. Een deel van het 11e regiment duitsche Uhlanen kwam van Roeselare, over Staden dezelfde voorbij het grondgebied der gemeente (1) en bleef legeren tusschen Zarren en Oeselen. Den zondag morgend 13 September brielde het rond de Statie, van Belgische soldaten, vrijwilligers die daar reeds op den Heide trokken. Kloosters en meisjesscholen waren op eens in kazernen veranderd.
Gansch den voormiddag hoorde men het knetteren van het eerste geweervuur. Gekwetsten werden naar Standjaems gebracht en in St Jansbuis, het hospitaal, verzorgd. Ook duitsche krijgsgevangenen werden naar hier geleid. Een nieuwsgierige menigte liep bijeen om de te zien. Niemand dacht er nochtans dat, een maand later, meer Duitschers zouden te zien krijgen meer dan men luttte

V De vijand nam een eerste maal bezit van de gemeente den 14 Oktober 1914. Het gros van 't Belgisch en Fransch leger was reeds verder achteruitgeweken. 's Vroegs rond 5 u. reed een eerste patrouille Belgen door het dorp. Nog geen vijf minuten waren zij weg als reeds de eerste pickelhelmen in de Cockemeerschstraat verschenen. Het den avond en 's nachts kwam de duitsche ruiterij binnen, om den 16en vrijdag morgend, verder op te trekken naar Wercken en Zarren. Gansch den vrijdag was het een gedurige optocht van voertuigen der artillerie naar den Yser. Daar er den 15en op het grondgebied der gemeente niet gevochten was, liep die bezetting over 't algemeen in Actie af; zelfs bleef de Noordkant der gemeente van bezetting vrij. Enkele gevallen van geweldadigheden of roofzucht moeten nochtans te betreuren. Van de gevorderde werden den dag 500 hoofden opgeëischt. Gaarstond werden al de bakkers van 't dorp in 't werk gesteld. Daar waarvan 2 à 3 brooden gelevert waren kwamen de Duitschers zeggen dat te weinig waren. Op een wat 's Zondagsmorgends het tomeel verdeeld.

(1) Een duitscher, die van de beide afgevuurden was, werd door de gendarmen en vrijwilligers gedood op de hofstede van Cyr. Pollet, Verschen dijk. Het was een zekere Pohl van het 2e escadron, 11e reg. Uhlanen, afkomstig uit de streek van Posen. Hij werd op 't gemeentekerkhof begraven.

(Arch. der Gemeente)

Met het krieken van den dag stond de markt vol artillerie. Een officier hield er een rede en dan trokken de mannen verder op naar Thorout. Rond middag bleef er niets anders dan eenige wachten aan de Statie en op de hoeken der straten. Op eens, korts na middag schrikken de bewoners op. De duitsche ruiters vluchten gelijk een stormwind voorbij over Statie-straat, Markt en Cortemarckstraat. Weldra zag men aan den anderen kant de blinkende helmen en harnassen van Fransche Kurassiers ~~en dragonders~~. Of ze wel gekomen waren en hertelijk onthaald werden! We waren wederom vrij en dachten de Duitschers voor altijd verdwenen. Maar helaas!

'S Anderendaags 19 Oktober begon het gevecht langs den kant van Cortemarck. Hier liepen nu Belgen en Franschen, ruiters en velocipedisten al dooreen. Mitrailleuzen werden opgesteld aan de melkerij in de Cortemarckstraat en op den steenoven bij de Statie. Het was reeds ver in den namiddag als zij begonnen te knetteren. De strijd duurde niet lang. Met den donkeren sloeg het overige onzer troepen den weg in naar 't Westen. De Duitschers van hunnen kant onderhielden een hevig geweervuur, tot dat eindelijk een klaroengeschal de inname van het dorp aankondigde. Door gevechten werd op de gemeente weinig schade veroorzaakt: schuur en stalling werden in brand geschoten bij August Brabant en Alois Vanslembrouck. Verscheidene andere gevallen van brand deden zich voor. Alzoo was er een begin van brand bij Hector Roelens, Dr Reynaert, in 't Klooster aan de Statie. De huizen van René Vermeersch en René Vandenberghe, de hofstede van Camille Coolman branden af. Maar het grootste deel dier branden zooniet allen moeten toegeschreven worden aan de moedwilligheid der vijanden en niet aan krijgsverrichtingen. Kerk en openbare gebouwen bleven ongeschonden.

VI Als echte wilden doorliepen de soldaten van verscheidene regimenten (o. a. 209 R.I.R.) het dorp den dijnsdag 20 October. Eene menigte huizen hadden zij reeds in den nacht doorsnuffeld en zoo gelegenheid gevonden

om zich dronken te drinken. Vernielen, plunderen, schrikaanjagen, mishandelen was hun bijzonderste werk. Die dag moest de dag zijn van de geduurige aanbidding. Nauwelijks ronden de E. E. Pastoor en Onderpastoor gelegenheid in de eenzame kerk mis te lezen. Terwijl zij bezig waren knalden verscheidene geweerschoten rond de kerk. Nog waren ternauwernood de ornamenten weggelegd als reeds een woeste bende de kerk binnendrong. "Alles open" klonk het bevel. De E. H. Onderpastoor moest meê en alle deuren ontsluiten. Daar niets verdachts te zien was trokken de soldaten ervan door. Eenige oogenblikken later, hetzelfde spel. Daar ze niet spoedig genoeg open was, werd de binnendeur van de kerk naar den toren ingebeukt. (In de eerste ronde was deze deur onopgemerkt gebleven)

Alles werd nagezien; zelfs moest de E. H. Onderpastor meêgaan tot verre in de naald van den toren. Middelerwijl hadden de duitschers de geweren gevonden door het gemeentebestuur opgeeischt en in het gemeentehuis opgesloten om alle ongelukken te voorkomen. Reeds hadden de soldaten de geweeren buiten de dorpplaats aan stukken geslagen. Toch kwam een officier den E. H. Pastor halen en leidde hem als gevangene ter plaats om uitleg te vragen. Na gegeven uitleg werd de E. Heer Pastor weder losgelaten.

Het moet niet verwonderen dat vele menschen hunne huizen ontvlucht waren, als men bedenkt hoe de soldaten dien dag huis hielden. Vrouwen en kinders in hunne huizen gevonden werden mishandeld en buiten gejaagd en doolden huilend naar andere gemeenten. In de statiestraat werden bijna alle mannen, die gevonden wierden, gevangen, bijeengebracht en op eene schandige manier mishandeld. Op andere plaatsen wierden er als wild doodgeschoten. Ook de kloosterzusters werden in hun huis mishandeld. Veertien mannen bleven slachtoffers van den inval. De burgemeester Heer Hippolit Ampe werd zonder onderzoek doodgeschoten. Daar de soldaten in zijn huis binnendrongen kwam hij uit den kelder om ze te ontvangen. Hij was nog op den trap als een officier hem met een revolverschot in het hert trof. Hij viel dood in den kelder voor de voeten zijner vier dochters. Deze werden buiten gejaagd te zamen met andere personen die in den kelder gevlucht waren en het huis werd doorsnuffeld.

Vanniewenhuyse Emiel vond men doodgeschoten rechtover zijn huis.

Hulppriester te Marialoop December 1905 Onderpastor te Handzaeme sedert Mei 1907. Na de beschieting trok hij den 1en Oogst 1917 naar Thielt waar hij verbleef tot October 1918 na de bevrijding, Den 24 October 1918 kwam hij naar Handzaeme terug en bleef er om den parochialen dienst te verrichten.

De Eerw Heer Hillewaere Arthur professor te Poperinghe hier gehuisvest, werd gedurende den oorlog aalmoezenier der vluchtelingen in Fransch Noorden en d d pastor te Herzeele. Naderhand heeft hij zijnen dienst aan 't Collegie hernomen

Hier volgen de namen der parochianen die gedurende den oorlog in 't leger dienden:

Ampe Alidor, Ampe Cyrille (+ Oct 1918) Ampe Honoré, Ampe Oscar, Andries Arthur, Anseeuw Alidor, Baeckelandt Oscar, Beernaert Cyr (Krygsgev) Boysen Camille (Krygsgev in Duitschl) Boysen Rich (id in Holland) Braem Richard, Braem Henri, Braem Aloïs, Brackx Hector (gendarm) Brack Jules (z.v. Aloïs) Brackx Oscar, Brackx Camille, Brackx Cyrille (z.v. Désiré) Caestecker Frans (gendarm) Casier Leopold, Catteeuw Arthur Catteeuw Jules, Catteeuw Leon, Catteeuw Maurits Chielens Victor (Krygsgevangen in Holland) Clarys David (gendarm) Coolman Richard Coucke Alfons +, Coucke Omer, Coucke Jerôme, Crens Jules, Darras Maurits. Devloo Prosper (Kapitein Comman) Dejonckheere Jeroom (Luit^nt Veearts) Devos Andries Debeuckelaere Odiel, Deceuninck Cyrille (z.v. Richard) Deceuninck Eugène, Deceuninck Achille, Deceuninck Jules (gevangen in Duitschland, Decock Lucien Declerck Gentiel Declerck Jules Declerck Oscar Debruyne Camille Degrendrele Honoré Deneulenaere Henri Demot Ernest (gendarm) Denys Jules Denys Maurits + Depoorter Aloïs + Depoorter Gustaaf Depuydt Julien Deruytter Achille Desimpel Gustaaf Desÿder Henri + Desnyder Cyrille Devisschere Medard Devisschere Cyrille Devolder Oscar Devolder Petrus Devos Abraham Devriendt Camille + Dewilde Camille Dewilde Octaaf Dewilde Odiel Dewilde Cyriel (gevangen in Duitsch) Dewilde Oscar + Dewilde Jules Dewilde Camille (z.v. Aug) D' Hulster Aloïs + Doom Jules Doom Louis Doom Odiel Dupo Jerôme Embo Achille (krijggevangen) Farasyn Arthur Luit^t (vrijwillig) Goderis Jules Goddeyne Jules Goddeyne Pieter Grillet Fooris Hostyn Ernest + Houthoofd Constant Houthoofd Camille Lagrou Leon Lagrou Jerôme Lamote Oscar Latte Louis (gendarm)

betrekkingen tusschen burgerlijke overheid en duitschers voldoende en konden de moeilijkheden zonder boeten of straffen bijgelegd worden. Reeds den 21 October stichtten enige bysondere ingezetenen een komiteit waarvan de leden zich om de beurt in het gemeentehuis afsloten om de loopende zaken te regelen, zoo werden vele moeilijkheden vermeden daar altyd iemand bij de hand was.

Alhoewel uiterst achterdochtig den gezichte der priesters, liet de duitsche overheid zeer nyghaas de diensten in de kerk ongestoord uitoefenen (klokluiden toch was verboden) Hunne eigene godsdienstplechtigheden wisten de duitschers te scheiden buiten de uren der parochiale diensten. Geene diensten werden gezongen tot den 26 November. Buiten de kerk hadden geene plechtigheden plaats, zelfs voor begravingen werd nooit in gewaad buiten de omheining der kerkgegaan gedurende de bezettingsjaren. De priesters vergezelden in 't zwart de lyken naar 't kerkhof.

VIII Hier in de nabyheid van 't front stonden immers nog meer dan verder opgewelfde maatregelen aan de dag. Bovenal als rustplaats voor artillerie en voetvolk had de gemeente van inkwartiering te lyden. Niet zelden gebeurde het dat verscheidene duizenden soldaten in de gemeente moesten inkwartiering vinden. Dikwyls werden de burgers in kelders of achterplaatsjes verstoken terwyl soldaten het overige van het huis bezet hielden. Dat in die omstandigheden door soldaten veel gestolen wierd zal niemand verwonderen. Rond half November nam de bezettingsoverheid eenen maatregel die bysonder pynlyk viel. Gansch de mannelyke bevolking wonende in 't zuiden van den yzerweg werd gedwongen naar den Noordkant over te komen. Gedurende omtrent 6 weken moesten jongelingen van 15 jaar zoowel als huisvaders en ouderlingen, in 't hoofd en de noorderwyken een onderkomen zoeken terwyl in den suidkant vrouwen en dochters, met have en goed aan de willekeur van soldaty gespuis blootgesteld waren. Reeds 's nachts moesten ook vele mannen met onvoldoende dekking en eten naar Jonckersbove en Vromen gaan werken onder het geschut der verbondenen. Er waren er die met vervroren handen en voeten terugkeerden.

IX a/ Gedurende de bezettingsjaren bleef de kerk nagenoeg onveranderd zoolang de bevolking kon te huis blyven. Onlangs vernieuwd (onder E.H. Voulon 1890-1894) behoefde zy weinig of geene herstellingen. Hetzelve voor de kerkmeubels. Van aanwinsten kon er bij natuurlyk geene sprake zyn: alle betrekkingen zelfs met naburige gemeenten waren verboden.

Edmond Snaet en Cyriel Willaert werden doodgeschoten te velde waar zij gevlucht waren
Hip. Delacter, Cyr. Vanrietvelde, Alois Vanbiervliet en Jules Delacy huisvader van drie kinderen werden uit den kelder gehaald in de "Korte Wandeling"
Onder allerlei mishandelingen gedwongen eenen put te delven werden zij dan doodgeslegen en erin geworpen. Als men eenige dagen de lijken uithaalde om ze te begraven waren de wezens onkennelijk. Slecht aan hunne kleeren kon men hunne eenzelvigheid vaststellen.
Oscar Dejonghe zoon v. August werd meegenomen tot in de loopgrachten der duitschers te Zarren en daar door de verbondenen getroffen.
August Steenkiste Emiel Lamote en Henri Goddeyne werden mêegenomen tot op het grondgebied van Zarren en daar losgelaten. Als zij wilden naar hun huis terugkeeren schoten de soldaten ze moedwillig dood
August Declerck, landbouwer werd gedwongen met peerd en wagen mêe te rijden tot over Jonckershove te midden het geschut. Getroffen werd hij van het eene hospitaal naar het andere gevoerd en stierf aan zijne wonden te Iseghem.
Cyriel Vandooren werd in de eerste dagen geschoten langs den weg terwijl hij naar huis ging en overleed 's anderendaags.
Andere zooals Arthur Embo en Tryphon Vandewalle waren door mishandelingen geknakt en stierven naderhand aan ziekte.
Vele burgers met schrik bevangen hielden zich gedurende verscheidene dagen verdoken of gingen vernachten te midden de "broucken."
VII Gedurende de eerste dagen na den inval bleef dezelve schrikaanjaging voortduren. Den 21 October werd door de intendancie der 45e Reserve Divisie eene eerste belasting geischt die het gemeentebestuur kon doen verminderen op 50 000 kil rogge en 20000 kil. haver (ongedorschen) 30000 kil hooi 400000 kil. strooi 100 koeien 50 kalvers en 400 zwijnen Elkeen dacht als wij daarmêe van alles vrij zijn 't kan gaan." Maar het was slechts een begin.
Terwijl eenige mannen haver opschepten voor de gemeente werd een schot gelost. Groote opschudding onder de duitschers die dreigden gansch den omtrek der kerk in brand te steken. Charles en Edmond Vandemoortel en Désiré Vanderschaeghe worden mêegenomen als gevangenen tot over Zarren en Roggeveld. Op het grondgebied van Eessen worden zij in eenen stal geworpen waar zij gansch den nacht moeten verblijven.
's Anderendaags werden zij door tusschenkomst van officieren, losgelaten.
Dank aan de voorzichtigheid van het gemeentebestuur bleven de

De kloosterkapel aan de statie kon niet gebruikt worden want gansch den tijd was die kant van het klooster geheel bezet door soldaten. In het oudemannenhuis bleef de kapel open tot 15 April 1915 Dan werd ze ingenomen voor de ziekendiensten van het Lazaret en is het gebleven gansch den duur der bezetting.

b) In de kerk hebben de diensten nooit ten volle opgehouden tot 31 Juli 1917. Alle dagen werd het heilig misoffer door de twee priesters opgedragen en na de eerste bezettingsdagen zelfs geheel regelmatig. Eerst werden slechts gelezene missen gedaan, den 26 November herbeginnen ook gezongene missen. In eenige zeldzame gevallen moesten de uren der parochiale missen 's zondags veranderd worden. Duitschers, protestanten zoowel als katholieken, mieken gebruik van de kerk voor hunne diensten: gewoonlijk was er een dienst voor de soldaten ten 9 uur, een ander ten 11 uur.

c) Binnen de kerk was dus de dienst vrij en om hetgeen gepredikt werd werden nooit bemerkingen gemaakt. Buiten de kerk werden geene godsdienstige betoogingen gehouden: van processien, bedevaarten of stoeten kon gezien de bezetting geen spraak zijn. De berechtingen werden in 't geheim gedaan. Geruimen tijd, tot in 1916, hadden vele parochianen moeite om de diensten bij te wonen. Door dwaze schikkingen van het militair bestuur waren de wijken Amerovelden en Muishoek bij Zarren gevoegd, berschendijk werd aanzien als deel makende van Staden. De bewoners dier wijken moesten eenzelvigheidsbewijzen hebben van die andere gemeenten, maar werden dan dikwijls 's zondags door de wachten niet doorgelaten. Wanneer de priesters die wijken wilden bezoeken werden zij feitelijk nooit om papieren lastig gevallen.

d) Het is uit het bovenstaande reeds te verstaan dat op sommige zondagen het mis hooren te lijden had. Dit verergerde nog wanneer meer en meer mannen en jongelingen door de duitschers opgeeischt werden om te werken en het hun onmogelijk was 's zondags naar de mis te komen. Om daarin eenigzins te voorzien richtte men met het begin van 1917 eene derde mis in, maar velen bleven toch achter. Toch bleef de bevolking nog grootendeels hare godsdienstige gevoelens bewaren. Andere statistieken ontbreken, doch alleen het getal communien geeft hiervan een bewijs: in 1913 werden 57 600 communien uitgereikt, in 1916 was dit getal gestegen tot 66 000 Ten gevolge der omstandigheden kon de plechtige communie der kinderen maar gevierd worden in November 1915 (zie e) In 1916 had zij plaats op

st Josefs Bescherming 10e Mei, in 1917 op Passiezondag. De registers over die plechtigheden zijn verdwenen Buitengewone plechtigheden hadden gedurende den bezettingstijd geen plaats.-

Dat de zedelijkheid gedurende dien tijd door de aanwezigheid van zooveel troepen zou lijden was te verwachten; zooveel te meer dat sommige familien soms maanden en maanden in huis hadden. Zoo steeg het getal onwettige geboorten merkelijk in de jaren 1915, 1916, 1917. Waar er vroeger maar enkele waren telde ze men in die jaren met tientallen: ongeveer 25 in 't geheel. De lichtzinnige handelwijze van sommigen verwekte openbaren afkeer bij het overige der bevolking. Door het verlies der kerkregisters is het hier nog maals onmogelijk nadere getallen op te geven. De burgery en de boeren bleven over het algemeen goed.

e) van scholen was er geen spraak tot in Maart 1915. Dan begon men met den catechismus voor de schoolkinders in de kerk. De schoollokalen immers gebruikten de soldaten als peerdenstallen. In Juni liet de militaire overheid het huis van Prosper Pattijn op de markt vrij, en de vrye scholen werden daar geopend. Doch korten tijd daarna moest dit huis weder ontruimd worden. Intusschen nogthans waren de lokalen der gemeenteschoolen gereed gemaakt. Nu gingen knechten en meisjes elk eenen halven dag ter school. In Januari 1916 kregen we eene klas in het klooster, einde Maart nog twee. Dan kon voor knechten en meisjes wederom den geheelen dag school gehouden zijn, zoodat van dan af alles zijnen regelmatigen gang ging en het gewoon programma gevolgd werd tot de ontruiming der gemeente einde Juli 1917.- Gedurende gansch den bezettingstijd was er van schooltoezicht geen spraak: geen enkele opziener kreeg ooit toelating om hier in het ~~bezette~~ frontgebied te komen. Ook de toelagen bleven achter. Toch bleven de drie zusters der vrye scholen zoowel als twee andere die de gemeenteschool voor meisjes gaven en twee die schoolmeesters moesten vervangen moedig aan het werk.

f) voor de schoolkinders richtte men einde Juli 1916 de schoolsoep in. Dagelijks gingen eenige jufvrouwen onder de leiding der E.E. H.H. Priesters voor de kinders een volledig middagmaal bereiden in een ledig lokaal der vrye school (knechtenschool van 1879): soep, aardappels met grooten en vleesch rystpap enz. De vergaderingen voor manspersonen konden gedurende al dien tyd niet byeengeroepen worden: eenerzijds omdat de bezettende macht altijd met achterdocht zulke vergaderingen zag; anderzijds omdat gedurende twee jaar de E.H. Pastor alleen was (De E.H. Onderpastor moest den dienst doen te Edewalle. Eindelijk nog omdat de laatste maanden bijna

al het mansvolk opgeeischt was om te werken. De congregatie der dochters en de vergadering der vrouwen kon regelmatig voortgaan.
Van weldadige inrichtingen kon enkel het bureel van weldadigheid eenigen onderstand verleenen, benevens de hulp door de Comiteiten toegestaan.

g) De opgeeischte werklieden mochten op de gemeente zelf of in de nabijgelegene werken. Zij deden het daar het toch niet anders kon, maar buiten gewone feiten kwamen niet voor.

h) Het eenige ondersteuningswerk in die dagen was het Comiteit. Doch aangezien alle oorkonden verdwenen zijn is het onmogelijk hierover nadere inlichtingen te verschaffen. De werklieden leefden van de opbrengst van hun land en hun werk voor de duitschers. Ook de kantennyverheid bracht bestaan in vele huisgezinnen zoodat er in 't algemeen weinig armoede geleden werd.

i) Geene gerechterlijke vervolgingen vallen hier aan te stippen. Wel was hij hier gelijk elders, het gewone verhaal van belastingen en boeten en uitbuiting, maar alles werd zonder proces door de ortskommandanten beslist en vereffend. Alzoo werden de zusters van het oudemannenhuis nadat men hun een groot deel van 't gerief ontnomen had en maanden lang van geheel het huis niets gelaten had dan twee drie bovenkamers, in September 1916 gevangen gezet beschuldigd van diefte (Het waren de zusters Anastasia, Emiliana en Zosima van 't Hospitaal van Cortemarck). Ook E. H. Fraeys pastor en zijne meid werden gevangen genomen. Zijne studiekamer werd doorsnuffeld en een brief zonder belang gevonden. De E. H. Pastor moest eene boete betalen van 25 fr en bleef met zijne meid gevangen tot 's anderendaags 's middags. De parochianen bezorgden hen eten en dekking. De zusters bleven nog verscheidene dagen opgesloten. Dan mochten ze onder zekere voorwaarden bij de schoolzusters aan de statie gaan. Na een veertiental dagen sloot men ze op in een ander gevang uitsluitelijk voor hen gemaakt in 't huis van Amelie Ampe. Reeds waren ze daar acht dagen als men hun eindelijk toeliet naar hun moederhuis van Cortemarck te gaan. Alzoo ontmieken zich de bedienden van 't Lazaret van de onaangename eigenaarsters van 't klooster!

X De parochiale geestelijkheid gedurende den oorlog.

Pastor: Eerw. Heer Isidoor Fraeys geboren te Bousselaere in 1846. Opvolgentlijk leeraar te Ijper en te Brugge, onderpastor te Pitthem, pastor te Snellegham. Sedert Juni 1898 was hij pastor van Handzaeme. Na de beschieting van 30 Juli 1917 ging hij naar Pitthem, doch na eenige weken voerden de duitschers hem naar Thorhout. In October 1917 werd hij dienstdoende pastor te Aerseele waar hij overleed den 23 Maart 1918.

Onderpastor: E. H. Karel Jacob geboren te Jonckershove October 1878